

YİNE İLK OKUMA VE YAZMA ÖĞRETİMİ ÜZERİNE

Cavit BİNBAŞIOĞLU

Çağdaş Eğitim dergisinin Ocak, 1995 sayısında çıkan bir yazım üzerine Hollanda'da Thomas More Eğitim Fakültesi'nde çalışan ve Temel Eğitime Anadili ve Kültürü öğretmeni yetiştiren sayın Cezmi Doğaner'in Öğretmen Dünyası dergisinin Ekim 1995 ayında çıkan 190. sayısındaki yazısını okudum.

Yazar, yazısına, kendisince şöyle bir tesbit ile başlıyor: "Türkiye, içine kapalı bir ülke durumundadır. Aslında politize olmak bakımından, Türkiye'nin taşrası, taşra olmaktan çıkmıştır. Fakat, dünya ile ilişkiler, dünyadan haberdar olma bakımından, Türkiye, tümüyle dünyanın taşrası haline gelmiştir. Bu kadar ülke dolaştım, Türkiye kadar dünyadan kopuk bir ülkeye raslamadım. İletişim çağında içe kapalı eğitim ve kültür politikası yürütmek olanağı kalmamıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerde olduğu gibi, dil ve eğitim bilimleri alanlarında da yapılan gelişmeler pek izlenilmiyor. İzleyenler de işlerine geldikleri gibi kullanıp dışarıya öyle yansıtıyorlar. Dünyadaki gelişmelerden habersiz oldukları gibi, yurt dışında Türk uzmanları ve eğitimcilerin yaptıkları çalışmalardan da uzaktırlar."

Böyle bir tesbit ne derece doğrudur? Bunu bilemem. Ancak, "Türk uzmanları ve eğitimcilerinin yaptıkları çalışmalardan da uzaklar" sözü bizi biraz düşündürüyor. "Meslektaşlarımız ne yapmışlar da biz bunları görmemişiz" diye kendi kendime bir soru sordum. Bunun arkasından sayın yazarımızın yazdıklarını okumaya başladım. Ben, ilk okuma ve yazma öğretiminde iki önemli yöntem olduğunu yazmışım. Biri harf, diğeri de cümle yöntemi. Oysa, sayın meslektaşım beş yöntem saymış : 1) Harf, 2) Ses, 3) Çözümleme ve bireşim, 4) Tümce, 5) Yapısal yöntem.

Ben, "iki önemli yöntem" derken, başka yöntemler olabileceğini ima ederek, bunları ayrı ayrı saymaktansa, kısaca, hepsinin ikiye indirgene bileceğini söylemek istemişim. Yoksa, bunu, bir üçüncü yöntem olamayacağı anlamına kullanmak aklımdan bile geçmez. Kaldı ki, yazılarımda en eski okuma ve yazma yönteminin 1) Adlandırma (tesmiye), 2) Ses (savti), 3) Heceleme, 4) Tümce (cümle ya da sözcük), 5) Karışık yöntem olduğunu kaç kez yazdım. Bunların ilk üçü harf ya da bireşim yöntemi, dördüncüsü de tümce ya da çözümleme yöntemidir. Karışık yöntemde zaten her ikisi de vardır. Bunda bir ayrıma gitmeye gerek yok.

Sayın yazar, ilk okuma ve yazma öğretimi konusunda iki farklı yaklaşım olduğunu yazıyor. Doğrudur. Bunun biri, ilk okuma ve yazmayı teknik bir beceri olarak alan görüş, diğeri de iletişim sağlayıcı bir beceri olarak kabul eden görüştür. Benim bu konudaki bütün yazılarım birincisine karşı olmuştur. Bu da harf ya da bireşim yönteminin bir ürünüdür. İletişim sağlayıcı görüş de "anlam"a önem verir. Beyaz kâğıt üzerine yazılan bir yazı, onu okuyan kişide bir anlam kazandırmışsa okuma eylemi gerçekleşmiş demektir. Bu olmamışsa okuma diye bir şey söz konusu değildir. Okumada en önemli şeyin, "hızlı ve anlamlı okuma" olduğu düşünülürse, bunu da en iyi ve etkili bir biçimde sağlayacak olan tümce ya da çözümleme yöntemidir. Bu, birçok kez açıkladığım gibi bilimsel araştırmaların sonucu olarak kabul edilmiştir.

Sayın yazar, "1970'li yılların sonuna doğru iletişim becerisi sağlayıcı anlayış ağırlık kazandı," diyor. Burada bir yanlışlık var. 1912'de Gestalt Psikologlarınca, 1920'lerde J. Piaget ve O. Decroli'ler tarafından savunulan ve deneylerle de ortaya konan "toptan algılama" görüşü "iletişim

becerisi sağlayıcı" bir görüş değil miydi? Çocuğa "Ali, kapıyı aç!" yazısını gösterdiğimiz, bunu sözle işaretle anlattığımız ve uygulamasını bizzat yaptırdığımız zaman, yaptırdığımız eylem, "iletişim becerisi sağlayıcı" bir ilk okuma ve yazma öğretimidir. Türkiye'de bu, en az 1926'dan beri yapılmaktadır. Ben, bunları da yazılarımda yazdım ve belgelerini gösterdim.

1926 tarihli "İlk Mekteplerin Müfredat Programı" ile "Köy Mekteplerinin Müfredat Programı", heceleyerek okuma ile sonuçlanan harflerin adını söyleyerek okumaya başlama ile (tesmiye yöntemi ile) Ses (Savti) yöntemini yasaklamış, karma (muhtelif) yöntem ile sözcük yönteminden birinin tercih edilmesini öğretmenin mesleki görüşüne bırakmıştır.

Bundan sonra yayımlanan alfabe kitaplarında sözcük, yani çözümleme yöntemi kullanılmaya başlamıştır. 1928'de Ahmet Cevat'ın yayımladığı Altın Anahtar başlıklı Altın Alfabe kitabında, hiç harften söz edilmeden, "Bu nedir?" sorunun yanında "Bu atır." yazısı vardır. Yanında da bir at resmi.

Yine 1928-1929 tarihinde İbrahim Alâeddin (Gövsâ)'in yayımladığı "Tedrici Kelime Usulü ile Sevimli Alfabe" adlı kitabında da "adam", "ada", "dam" sözcükleri resimleriyle birlikte yazılarak birinci derste tanıtılmıştır. İkinci derste "oda", "adım" tanıtılmış, bunu "odam" ve "adımım" sözcükleri izlemiş, buradan tedrici bir şekilde "O adam adada mı?", "dadım oda da mı?" cümlelerine geçilmiştir.

İlkokul Programının 1936 ve 1948 baskılarında da tümce (cürüle) ya da çözümleme yöntemi kullanılabileceği hükme bağlanmış ve bugüne kadar gelinmiştir.

Çocuğun ilk okuma ve yazmaya başlayabilmesi için bedensel, zihinsel duygusal ve toplumsal yönden belirli bir "olgunluk düzeyi"ne gelmesi ge-

rektiği de artık bizim öğretmenlerimiz tarafından bilinen şeylerdir. Programlarımız dahil, hemen her özel öğretim kitaplarında bunlar yazılıdır. Sonra, çocuğun, öğretim sırasında nesnenin kendisini görmesi, sesini işitmesi, grup (bütün) ve ayrıntılara dikkat etmesi gibi hususlar da, ilk okuma ve yazmaya hazırlık sırasında öğretmenlerimizin dikkat ettiği hususlardır. Görülüyor ki, Türk öğretmen ve eğitimcileri, dünyada olup biten şeylerden pek de habersiz sayılmazlar. Artık, bunları bilmeyen bir ilkokul öğretmeni bulduğumu sanmıyorum.

Sayın yazarımız, burada bir "yapısal yöntem" terimi kullanmış ve bunu şu biçimde açıklamış: "Yapısal yöntem, çözümleme ve bireşim yöntemi ile tümce yönteminin kendi içinde uyumlu birliğini sağladı. Yapısal yöntem, bu iki yöntemin yararlı yönlerinin düzenli bir bileşimidir." diyor. Burada "yapısal yöntem" denilen de zaten, bir "tümce yöntemi"dir. Çünkü, yazıda aynen şöyle deniyor: "Bu yöntemde göre belli sayıda sözcükler, bir bütün olarak öğretilir. Diğer yandan, öğretilen sözcüklerin çözümleme ve bireşimi yapılır. Bu ilk çalışma, yan yana ve iç içe yürütülür." Burada geçen "yan yana ve iç içe yürütülür" sözü dışındakilerin hepsi doğrudur ve biz, zaten bunu söylüyoruz. "Yan yana ve iç içe yürütülmesi", yöntemin etkililiğini azaltıcı bir etki yapar ve yöntemin değerini düşürür. Bu, öğretimde, "bir elimizle verdiğimiz şeyi, öteki elimizle alıyoruz" anlamına gelir. Bunlar, okuma mekanizması kavrandıktan sonra yapılırsa, sakıncalı olmayabilir. Tümce yönteminde yapılan da zaten budur. Tümce yöntemine hiç bireşim yaptırılmayacak diye bir şey yoktur. Zaten, "Hangi yöntemle işe başlarsanız başlayın, sonunda aynı yere varılır" sözünü hep söyleyip duruyoruz. Önemli olan, "anlamı ve hızlı bir okuma becerisi" kazandırmaktır.

Şimdi, sayın yazar tarafından "yapısal yöntem" olarak nitelenen ve gerçekte tümce (cümle) yönteminden başka bir şey olmayan uygulamaları inceleyelim :

Hollanda'da temel eğitim okullarının büyük çoğunluğunda uygulandığı bildirilen "yapısal yöntem"ın esasları :

1. Bir bütün olarak sunulan sözcükleri okumak ve yazmak,
 - a- Dikkat ederek sözcüğü algılamak,
 - b- Bir sözcüğü, diğerlerinden ayırtmayı öğrenmek,
 - c- Sözcüğü tanımak,
 - d- Görülen sözcüğün yeniden üretilmesi (yazdırılması olmalı)."

Buraya kadar yapılan iş, tümce yöntemindeki aynıdır. Hatta tümce yönteminde sözcük ya da tümceyi bir nesneye, olaya ya da öyküye, harekete bağlamak gibi başka etkinlikler de yaptırılır. Burada şunu, bir kez daha açıklıkla belirtelim ki, bir tek sözcüğün öğretilmesi de, bir tümce yani bir çözümleme yöntemidir. Bu da harf ya da bireşim yönteminin zıddı olan bir uygulamadır. Yazar, bu konuda verdiği örneklerde hep sözcük üzerinde durmuştur. Tümce ya da çözümleme yönteminde asıl olan tümcedir; sözcük, gelip geçici bir uygulamadır. Önemli olan, çocuğa, geniş bir alanı bir anda kavratmak ve bunun alıştırtmasını yaptırmaktır : Yazı şeklindeki anlamın bir anda zihne intikalini sağlamaktır. Yoksa, dar bir alan üzerine uzun uzadıya durmak değil.

Sayın yazarın yazısında, bundan sonra hemen çözümlemeye geçiliyor. Yazıda açıkça şöyle deniyor : "Bu çözümleme ve bireşim çalışmalarını daha ilk başta yapmak gerekir. Çünkü, tümce yönteminde çözümleme ve bireşim çalışmaları, birkaç ay sonraki (uzun bir zaman sonraki) aşamaya ertelenir; oysa, yapısal yöntemde bir bütün olarak öğretilen sözcüğün, aynı ders süresi içinde, çözümleme ve bireşim çalışması yapılır." İşte kısa sözcük dışında, 150 yıl önce yapılan da bu idi : Çocuğu, anlamsız harf ve heceler içinde bocalatmak. Çocuk, ilk zamanlarda bunun bilincine bile varamaz. Görsel ve işitsel olarak yapılacak bu tür çalışmalarla çocuk, anlamı kaybeder ve kendi :

"okuma" yerine "seslendirme"ye (ses çıkarmaya) alıştırır. Dışardan görenler de onu, "okuyor" sanır. Anlaşılmayan nokta budur. İlk okuma-yazma öğretiminin amacı, çocuğa, sözcüklerin çözümünü ve harflerin bireşimini yaptırmak değildir; anlamaya dayalı anlamlı ve hızlı okumasını sağlamaktır. Çözümleme ve bireşim, zamanı gelince, bunun bir aracı olacaktır.

Çözümleme ve bireşim sırasında bir de "yazım birimlerini kullanıp deşifre ederek okumak" diye bir şekil varmış. Bizim bilmediğimiz bu.

Burada şöyle deniyor : "Okuma ve yazmayı birazcık olsun öğrenmiş öğrenciler, bir tümcenin verilen parçalarını tanıyıp bunun yardımı ile gerisini çıkartabilirler. Bu çözümü öğrencinin yapabilmesi için tümcenin geçtiği ortamı bilmesi ve de dilbilgisel anlayışı olması gerekir. Aslında bu yaklaşımla Frank Smith'in 'tahmin ederek okuma' anlayışı yanında bir benzerlik ve ortaklık vardır. Aradaki fark, Caeser'in yapısal yönteminde bu durum, okuma ve yazmada biraz ileri durumda olanlara uygulanmaktadır."

Bu yöntemde çocuğa "Biz okula", "Biz okula uz.", (gid.....uz) (Biz okula gidiyoruz) gibi örnekler veriliyor. Çocuk, burada "gidiyoruz" sözcüğünü bulabilmeli imiş. Bu, bir bilmece gibidir. İlkokuma ve yazma öğretiminde böyle bir yöntemi, ilkel bir yöntem olarak değerlendirebiliriz. Güya : Okumada biraz ileri durumda olan bir öğrenci, "gidiyoruz" sözcüğü ile karşılaşınca, bu sözcüğü, büyük bir olasılıkla şu üç bölümde tanıyacaktı : /gid/, /iyor/, /uz/.

Hollanda'da ilk okuma ve yazma öğretimi kısaca şöyle yapılıyormuş :

1. Yeni sözcük bir öykü ya da masal içinde sunulur.
 2. Söylenen sözcük ile sözcüğün resmi arasında bir bağlantı kurulur.
 3. Sözcüğün yapısal (çözümleme ve bireşim) çalışmaları yapılır.
 4. Harf ve sesbilim bağlantısı kurulur.
 5. Yazım çalışmaları yapılır."
- Bunların üçüncü ve dördüncü

madde dışında olanları hariç, bizde de yapılıyor. Biz, üçüncü, dördüncü maddeyi tümce yöntemine yapılmış bir ihanet olarak görüyoruz. Bunlar, ancak çocuk okuma ve yazma mekanizmasını iyice kavradıktan sonra yapılabilir bir iştir. Örneğin, çocuğa başlangıçta "At"ın "t" sesini öğretmeye çalışmanın hiçbir anlamı yoktur. Çocuğa "At" yazısı "at" olarak öğretilmelidir.

Bunu ortadan kaldırdığımız zaman, yapılan iş, genelde tam bir tümce yahut sözcük yöntemidir. Bunu, sanki başka ve yepyeni bir yöntemmiş gibi sunmaya çalışmanın da bir anlamı yoktur. Bu durumda, baş tarafta Türk eğitimcileri için söylenen sözler dayanaksız kalmaktadır.

Bu yazıda da "tümce yöntemi-ne" "tümdengelim yöntemi" deniyor. Yine söyleyelim : "Tümdengelim", yabancı dillerde kullanılan ve bir zihin çalışması yöntemi olan "deduktion" yönteminin Türkçe karşılığıdır. Bu yöntemin tümce yöntemi ile hiçbir ilgi ve ilişkisi yoktur.

Bu yazıda sayın yazarın ileri sürdüğü "yapısal yöntem"e göre, örneğin, saz sözcüğü baştaki "s" harfi gösterildikten sonra "sssss" diye okunacakmış; sonra ortadaki "a" harfine sıra gelecek ve "sssaaa" denilecekmiş. Böyle bir okuma ve yazma öğretimi, başlangıç olarak tümceye ya da sözcüğe yer ve önem verildiği oranda bir değer taşıyabilir; hemen çözümleme ve bireşime gidildiği oranda değerini kaybeder. Bu tür bir okuma ve yazma öğretimi, bundan 100 yıl önce bile yoktu. 150 yıl önce belki. 1874 (1290) yılında yayımlanan Selim Sabit Efendi'nin "Elifba-ı Osmani" adlı alfabesinin kitabında bile, harflerin adı öğretildikten sonra, hemen daha çok anlamlı olan "Ab, aç, az, ay, taş, beş" gibi hecelere geçilmekte ve bu hecelerden sözcükler oluşturulmaktadır. (s. 10-11) Sözcüklerden de tümcelere geçilmektedir. Aynı yazarın aynı yıl çıkan "Rehnüma-ı Muallimin" (Öğretmenler Kılavuzu) adlı kitabında da çocuğa öğretilen sözcüklerin "anlamları bilinen sözcükler" olması özellikle vurgulanmaktadır : "Fakat, bu kelimeler, sıbyanca manaları meçhul lafızlardan olmayıp belki günlerin, ayların ve mevsimlerin isimleri, insan ve

aza (organ) isimleri, hayvan ve balık isimleri, çiçek ve meyve ağaçlarının isimleri... gibi" (s.17)

Sayın yazarın ileri sürdüğü yöntemle başarı gösterilmekte ise, bu başarı, yeterli olmasa da, işe tümce yöntemi ile başlanmış olmasının bir sonucudur. Hemen çözümlemeye geçildiği oranda yöntem, değerini yitirmektedir. Çözümlemeye geçmenin bir zamanı vardır. Bu zaman çevre ve öğrenci özelliklerine göre değişir. Öğrenme ileriye alınamaz. Bu vesile ile şunu da özellikle vurgulayalım ki, çözümlemede harfe inilince bunun üzerinde çok durulmaz. Durulacak olursa, tümce yönteminin değeri kalmayabilir. Derslerde bu konuya ancak bir teğet

geçilebilir. Bireşim, daha çok heceler yan yana getirilerek yapılır. Harflerin bilinçli öğretimi, okuma-yazma mekanizması tamamen kavrandıktan sonra, sözlük ya da imla kılavuzu kullanma aşamasında, bir gereksinimi karşılamak amacıyla öğretilir. Tümce yöntemi yeterli bulmayanların eleştirdikleri bu husus, yanlış olan uygulamaların bir sonucudur.

İlk okuma ve yazma öğretiminde "saz" sözcüğünün öğretimi gerçekten yazarın belirttiği gibi ise, bir Türk uzmanı olarak yabancı memleketlerde yaptığımız böyle bir uygulamaya sevinmek mi, yoksa üzülme mi gerekir? Bilmiyorum.